

uit de literatuur

PERS

Vitaly PETRUSENKO,
The Monopoly Press, or how American Journalism found itself in the vicious circle of the 'crisis of credibility',
The International Organisation of Journalists, Prague, 1976, 143 blz.

Na een kort historisch overzicht, gaat de auteur op zoek naar de economische en ideologische aspecten van de nationale en lokale Amerikaanse persmonopolies. De levensloop van enkele persbaronnen (Hearst, Scripps en Pulitzer) wordt verteld, de overeenkomsten en verschillen tussen pers en omroep worden blootgelegd, en we krijgen een uitvoerige doorlichting van CBS en NBC.

Petrusenko situeert de geloofwaardigheids-crisis in de media na de Vietnamese oorlog; maar tevens toont hij aan hoe de politieke en economische machthebbers dit 'system of institutionalized lying' hebben weten te continueren. Dit boek, dat de neerslag is van een zesjarig journalistiek verblijf in de USA, vertoont veel gelijkenissen met Herbert I. Schillers visie. In de autonome rol van Schillers 'knowledge workers' gelooft Petrusenko evenwel niet, zodat een 'revolution in the editorial room' voor hem een irrelevant alternatief lijkt.

J.S.

OMROEP

Ansgar PIEPER,
Jugendmagazine zwischen Manipulation und Information,
Deutscher Instituts-Verlag, Keulen, 1976, 180 blz.

Via een onderzoek van de jeugdprogramma's die in 1975 op de Westduitse TV-netten werden uitgezonden, poogt de auteur te achterhalen of dit soort programma's erin geslaagd is de behoeften, de verlangens en de interesse van de jeugdige TV-kijker te bevredigen. Na een grondige analyse van het in 1975 aangeboden materiaal komt Pieper tot de conclusie dat de amusements- en informatiebehoeften van de jeugd al te vaak geconfronteerd worden met «Demonstrations- oder Agitationsjournalismus». Hij besluit zijn onderzoek met enkele wijze raadgevingen voor toekomstige makers van jeugdprogramma's.

K.H.

Dicmap 58,
Televisie en vertrossing,
De Horstink, Amersfoort, 1976, 160 blz.

Dicmappen hebben de verdienste dat ze zowel voor de deskundige als voor de leek interessant zijn. Naast reeds verschenen wetenschappelijke analyses treft men er immers ook gepopulariseerde weekblad- en tijdschriftartikels in aan. Zo ook in deze bundel. Naast een totaalbenadering van de media als maatschappelijk verschijnsel (met o.a. het uitstekende artikel van Jaap Kruithof over de functies van de televisie, een samenvatting van Enzensbergers theorie, en een bewerking van de ideeën van Habermas, Kluge en Negt) wordt de aandacht toegespitst op de televisieverzuiling en ontzuiling. In een eerste deel worden artikelen over de TROS en de vertrossing, in een tweede deel over haar opposant, de VARA, samengebracht. Zowel beschouwend als onderzoeksmateriaal werd geselecteerd. Al wie zich wil verdiepen in de Nederlandse mediasituatie kan niet om deze dicmap heen.

J.S.

MASSACOMMUNICATIE

Robert STANLEY & Charles STEINBERG,
The media environment. Mass communications in American society,
Hastings House Publishers, New York, 1976, 306 blz.

Dit boek is het zoveelste in de reeks referentiewerken over de massamedia-structuur in de VS. Voornamelijk de pers, de film en de omroep worden van naderbij bekeken. De Amerikaanse wetgeving inzake mediabeleid en de zelfcensuur van de film- en omroepindustrie worden op een summere wijze behandeld. Beide auteurs zijn er met dit boek wel in geslaagd de lezer een oppervlakkige visie te geven op de Amerikaanse mediawereld maar vervallen in hetzelfde euvel als de meesten van hun voorgangers. Men wil de totale media-industrie aan bod laten komen, waardoor men gedwongen wordt het geheel erg oppervlakkig te behandelen.

K.H.

Winfried SCHULZ,
Die Konstruktion von Realität in den Nachrichtenmedien. Analyse der aktuellen Berichterstattung.
Verlag Karl Alber, Alber-Broschur Kommunikation Band 4, Freiburg/München, 1976, 141 blz.

Het uitgangspunt van de auteur is niet zozeer de reflexie- of de controlehypothese, maar leunt in zekere zin aan bij de inmiddels alomgekende uitspraak van McLuhan: The medium is the message. Schulz' basishypothese is deze van het bestaan van een mediarealiteit of een realiteit die door de media zelf gevormd wordt. De auteur omschrijft het als volgt:

«Tatsächlich erscheint es plausibler, davon auszugehen, dass Nachrichten eine Interpretation unserer Umwelt sind. Sinngebung des beobachtbaren und vor allem auch des nicht beobachtbaren Geschehens. Man kann also sagen, dass Nachrichten «Realität» eigentlich konstituieren. Denn die uns interessierenden Aspekte der Umwelt werden erst dadurch als «Ereignis» existent, dass sie als solche definiert werden und in unser Bewusstsein gelangen...» (blz. 28)

Een centrale plaats in dit gehele nieuwsproces neemt de gate-keeping in. De gestructureerde mediawerkelijkheid vertoont structurele eigenschappen die mede de nieuwswaarde van een gebeurtenis bepalen en waarover onder de journalisten een verreikende consensus bestaat.

Na bepaling van het selectie- en interpretatiemodel, dat gebeurtenissen tot nieuwsberichten maakt, en de structurele eigenschappen van de mediawerkelijkheid, toetst Schulz zijn bevindingen aan de berichtgeving zoals deze in de Duitse media (kranten, radio en televisie) weer te vinden is.

Het aantal variabelen en hun werking binnen het berichtgevingsproces blijft een moeizame zoektocht. Niettemin menen we dat Schulz erin geslaagd is een aantal van deze variabelen een duidelijker plaats en rol toe te kennen en beter toe te lichten dan voorheen het geval was.

C.L.B.

Heinrich Basilius STREITHOFEN en Friedrich ZIMMERMAN,
Grundsätze zur Medienpolitik,
Seewald Verlag, Stuttgart, 1974, 132 blz.

De auteurs bewerken en bundelen de voordrachten (8) van een symposium over «mediapoleitiek», ingericht door het «Institut für Gesellschaftswissenschaften Walberberg». De bijdragen hebben zowel betrekking op de pers (persconcentratie, vrijheid van pers binnen en buiten de onderneming) als op de omroep (problemen van de interne vrijheid; programmastructuur bij televisie; wetgeving en beleid i.v.m. de technische ontwikkeling van de elektronische media). De thema's worden soms vanuit een erg diverse gezichtshoek (uitgevers, journalisten, omroepdirectie) belicht, zodat ook de visies op het mediabeleid verschillen en af en toe zelfs tegenstrijdig zijn.

Het geheel is een interessante inleiding op de complexe problematiek van de communicatiepolitiek, doch hoofdzakelijk toegespitst op de Duitse toestanden.

W.V.d.b.

UNESCO,

World Communications. A 200-country survey of press, radio, television and film. Gower Press, Epping (Essex) / Unipub, New York / The Unesco Press, Parijs, 1975, 533 blz.

Tien jaar na de laatste editie van «World Communications» zorgde de Unesco voor een volledig herwerkte uitgave (de vijfde), met nieuwe teksten en gegevens over meer dan tweehonderd landen en gebieden. Aan ieder van deze landen wordt een afzonderlijk hoofdstukje gewijd waarin de toestand van de vier voornaamste massamedia (pers, radio, televisie, film) overzichtelijk en met veel cijfermateriaal wordt weergegeven.

Hierbij schenkt men niet alleen aandacht aan de algemene structuur en organisatie, maar ook aan de productie, verspreiding en dekking van de verschillende media. Tevens worden - telkens dit mogelijk is - ook gegevens verstrekt over de nieuwsagentschappen, de communicatie via satellieten, de vakopleiding en de beroepsorganisaties in de onderscheiden landen. Hoewel het vanzelfsprekend is dat aan de belangrijke landen (Sowjetunie, V.S.A., enz.) meer ruimte besteed wordt dan aan b.v. de Cook Islands of Niue, blijkt uit de statistische gegevens een angstwekkende achterstand van de ontwikkelingslanden inzake massamedia.

Dit interessant en nuttig naslagwerk bevat een schat aan gegevens die als enig na-deel hebben dat ze vrij spoedig verouderd zijn.

W.V.d.b.

ONDERWIJS EN MEDIA

I.J. VAN HOUTE,

Educatie en Omroep. Alfabetische oriëntatie in een grensgebied. (Reeks Vormingswerk. Theorie en Praktijk, Nr. 19), Tjeenk Willink, Groningen, 1975, 120 blz.

Aan de hand van tweeëndertig trefwoorden, alfabetisch gerangschikt van A (ppliatie) langs L (eergierigheid) tot Z (wartkijkers), wordt een inzicht gegeven in het samenspel van omroep en vormingswerk voor volwassenen in Nederland. Hierbij worden zowel de huidige stand van zaken als de toekomstige ontwikkelingen van de «afstandseducatie» (open school, instructieve omroep, enz.) belicht.

De auteur, die van 1961 tot 1968 directeur van de VPRO was, is van mening dat via de elektronische media een fundamentele democratisering van cultuur en educatie moet beoogd worden, die uiteindelijk ook bevorderend zal werken voor de maatschappijhervorming.

Na ieder hoofdstukje volgt een beknopte maar degelijke literatuurlijst die de bruikbaarheid van dit soort ABC-boek in ruime mate vergroot.

W.V.d.b.

Hans WYNANTS en Aad HELWEG,

Opname: beeld en geluid in de school. Cantecleer, de Bilt, 1973, 184 blz., geïll.

Met een vlotte stijl en een hele serie duidelijke illustraties brengen beide auteurs de stelling naar voren dat beeld- en geluidsmedia in de school een onvervangbaar hulpmiddel zijn. Niet alleen met het doel de lessen te ondersteunen met concrete gegevens, maar ook - en misschien wel vooral - om de leerlingen zelf te betrekken in het onderwijsproces. Door deze creatieve inbreng leren zij niet enkel het hanteren van de media, maar zullen zij ook beter begrijpen wat bijvoorbeeld begrippen als manipulatie, selectie, enz. betekenen. Er wordt dan ook aandacht besteed aan het communicatieproces op zich met een verwijzing naar een zelfcommunicerend actief zijn, dat theoretisch wordt verduidelijkt met de mogelijkheden en «eigen-aardigheden» van fotografie, film, geluid, video en animatiefilms. Praktische tips en voorbeelden van concreet verwezenlijkte projecten in Nederlandse scholen maken het geheel tot een handige gids voor het gebruik van media in de klas.

P.L.

Oskar NEGТ,
Sociologische verbeeldingskracht en exemplarisch leren. Tjeenk Willink, Groningen, 1975, 92 blz.

Oskar Negt heeft zich met zijn principe van het exemplarisch leren een aparte plaats verworven in het vormingswerk en de pedagogiek. Maar ook voor communicatiewetenschappers zijn zijn ideeën interessant. Voorwaarden voor het exemplarisch leren zijn: een andere opvatting van de geschiedenis en een opheffing van de arbeidsdeling tussen de afzonderlijke wetenschappen. Pas dan kan het de sociologische verbeeldingskracht opwekken om structurele verbanden te zien en een maatschappelijk totaalbeeld te verwerven. Deze sociologische en politieke inzichten in de fundamentele machts- en belangverhoudingen kunnen slechts aan de hand van een informatieoverdracht bijgebracht worden. En op dit vlak kan de communicatiedeskundige de vormingswerker ter hulp komen. De bewustzijnsmanipulatie, de gebrekkige feedback, de taalbarrières, de culturele vervlaking en de informatieblokkades behoren immers ook tot de analysedomeinen van het communicatieonderzoek.

J.S.

SEMIOTIEK

Ferruccio ROSSI-LANDI,

Semiotik, Asthetik und Ideologie. 13 Beiträge. Carl Hanser Verlag, München, 1976, 186 blz.

Deze in de «Reihe Hanser Kommunikationsforschung» onder het nummer 223 opgenomen verzameling teksten vormt een keuze uit het oorspronkelijke **Semiotica e ideologica** (1972) van de auteur. Centraal staat in deze opstellen, die alle geschre-

ven zijn tussen 1966 en 1970, de poging om de marxistische politieke economie te verbinden met de semiotiek waardoor deze laatste een dialectische, historisch-materialistische grondslag zou kunnen krijgen. Samen met de andere werken van Rossi-Landi aanbevolen lectuur voor wie de niet te miskennen relatie tussen semiotiek en politieke economie wil onderzoeken.

L.V.P.

TAALKUNDE

Dieter WUNDERLICH,

Studien zur Sprechakttheorie. Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft 172, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1976, 417 blz.

De auteur reflecteert verder op de taalhandelingstheorieën zoals die door Austin, Strawson, Searle... uitgewerkt zijn. De notie van de actie en het onderscheid tussen syntaxis, semantiek en pragmatiek worden voortdurend op de voorgrond geplaatst in de typologieën die Wunderlich tracht op te stellen binnen het domein van de taalhandelings. Als eerste kennismaking met deze materie is dit boek, dat daarbij nog coherentie mist, zeker niet bruikbaar.

L.V.P.

Raymond WILLIAMS,

Keywords. A Vocabulary of Culture and Society. Fontana Communication Series, Fontana/Croon Helm, 1976, 286 blz.

Nog te vaak wordt gedacht dat een woord een vaste betekenis zou hebben en dit spijts het feit dat reeds Saussure tegenover de betekenis ('signification') de waarde («valeur») had geplaatst. De waarde van een woord wordt hierbij bepaald door zijn structurele context: verandert de structuur, dan verandert de waarde en - wanneer men de waarde op de betekenis laat prevaleren - tevens de betekenis. Vandaar de betekenisverschuivingen in de woorden, die niet alleen historisch (diachronisch) maar ook synchronisch aanwijsbaar zijn.

Men zou nu kunnen zeggen dat deze theorie impliciet aan de basis ligt van onderhavig boek, dat geschreven is vanuit de ontdekking dat spijts het feit dat vaak «dezelfde» woorden worden gebruikt, toch niet dezelfde taal wordt gesproken. De auteur onderzoekt hierbij op een bewonderenswaardige manier (nauwgezet en met een grote gevoeligheid voor de structurele contextualiteit) een aantal «sleutelwoorden» (van «Aesthetic» tot «Work») in het licht van bovenstaande gedachtengang. **Keywords** is niet alleen een fascinerend boek geworden, maar ook een werk dat men veelvuldig zou moeten raadplegen.

L.V.P.

Terry EAGLETON,
Marxism and Literary Criticism,
Methuen & Co, London, 1976, 88 blz.

Yves VAN KEMPEN, Anthony MERTENS,
Cyrille OFFERMANS, Frits PRIOR,
Materialistische Literatuurtheorie,
SUN, Nijmegen, 1973, 384 blz.

J.F. VOGELAAR (red.),
Kunst als kritiek,
Van Gennep, Amsterdam, 1973, 391 blz.

Het werk van Terry Eagleton vormt een uitstekende inleiding voor geïnteresseerden in de marxistische literatuurtheorie. De auteur synthetiseert de denkbeelden van haar belangrijkste vertegenwoordigers - naast Marx en Engels zelf zijn dat Plechanow, Trotsky, Lenin, Lukács, Goldmann, Macherey, Caudwell, Benjamin en Brecht. Hij analyseert deze bondig vanuit vier gezichtspunten: de relatie tussen literatuur en geschiedenis, het probleem van de 'vorm' en de 'inhoud' in de literatuur, de vraag naar het politieke engagement van de literatuur, en de impact van produktie en technologie op de kunst. De vraag naar het verband in de kunst tussen 'basis' en 'bovenbouw', en tussen kunst als produkt en kunst als ideologie, beschouwt de auteur als een van de voornaamste problemen waarvoor de marxistische literaire kritiek zich momenteel geplaatst ziet.

Het door de SUN uitgegeven verzamelwerk gaat dieper in op de literatuurtheoretische opvattingen van o.a. Gorter, Mehring, H.R. Holst, Adorno, Benjamin, Brecht en Lukács. De bijdragen zijn van wisselende kwaliteit; vooral de hoofdstukken over het historisme, stalinisme en structuralisme, Adorno, de cultuurindustrie, Brecht en Lukács zijn positieve uitschieters. Een evenwichtig overzicht en degelijke vertaling van een aantal 'klassieke' teksten - niet alleen over de literatuurtheorie, maar ook over de materialistische kunstopvatting in het algemeen - heeft J.F. Vogelaar samengesteld en ingeleid. Deze bundel is nog steeds een onmisbaar basiswerk in het nederlandstalig gebied.

J.S.

Ludwig FISCHER,
Gebrauchsliteratur,
Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, 1976, 315 blz.

De literatuurwetenschap buigt zich in deze bundel essays over gebruiksteksten, gaande van kookboeken tot stenografische oefenteksten, van juridische teksten tot de handleidingen voor autobestuurders. Een uitbreiding dus van de literatuurwetenschap en theorie naar nog andere «tekstsoorten» dan die van de subculturen en de trivial-literatuur die een specialiteit op zich aan het worden zijn. Naast een reeks principiële en theoretische studies, worden een aantal deelgebieden van deze 'gebruiksliteratuur' beschreven.

D.L.

PUBLIC RELATIONS

Frank JEFKINS,
Planned Press and Public Relations,
International Textbook company Ltd, London, 1977, VIII + 334 blz.

Wat is het doel en de filosofie van Public Relations? Met welke publieksgroepen dient de Public Relations Officer rekening te houden? Wat zijn de kosten van een Public Relations actie? Hoe worden Public Relations gebeurtenissen georganiseerd en de resultaten geëvalueerd? Over welke communicatiekanalen beschikt een Public Relations Officer? Wanneer moeten er «News Releases» opgesteld en verstuurd worden? Wanneer is een persconferentie nuttig en noodzakelijk? Moet elk bedrijf over een eigen Public Relations afdeling beschikken of kan het in bepaalde gevallen beter een beroep doen op externe Public Relations bureaus? Dit zijn enkele van de vele vragen die verband houden met Public Relations waarop Jefkins een antwoord geeft.

Een praktisch handboek dat zowel geschikt is voor studenten als praktijkmensen. Het boek omvat vier delen: 1) planning van PR-programma's; 2) communicatiemedia; 3) creativiteit en 4) case studies. Een index sluit het geheel af.

Eens te meer is deze publikatie een uiting van de theoretische onderlegdheid en de praktische bekwaamheid van de auteur die voor reclame- en Public Relationsmensen geen onbekende meer is.

C.L.B.

STRIP

H.H. KNERR,
De Katzenjammer Kids,
Bruna, Utrecht, 1976, 79 blz. en 79 blz. (2 delen), geïll.

Het stripverhaal ligt momenteel goed in de markt. Dat heeft er uitgeverij Bruna toe aangezet om een aantal strippklassieken uit te brengen. Als eerste in een (lange) reeks zijn de Katzenjammer Kids verschenen, de Amerikaanse versie en voorlopers van onze Lustige Kapoentjes. De Katzenjammer Kids werden in 1897 geboren uit de keiharde concurrentiestrijd van twee dagbladbedrijven. Geïnspireerd op de Duitse stripfiguren Max en Moritz van Wilhelm Busch, zochten Joseph Pulitzer van de New York World en William Randolph Hearst van de New York Journal naar een middel om de op sensatie beluste lezer te amuseren. De 'comic strip' beantwoordde aan deze vereisten: een komisch tekenverhaal, waarin de tekst afwezig of bijkomstig is, en dat opgedeeld is in korte episodes zodat elke aflevering de nieuwsgierigheid naar het vervolg oproept.

H.H. Knerr is niet de geestelijke vader van de Katzenjammer Kids, maar behoort wel tot de generatie striptekenaars die de strip populair hebben gemaakt.

J.S.

FOTO

Nigel GOSLING,
Nadar,
Secker & Warburg, London, 1976, 298 blz., geïll.

Ed VAN DER ELSKEN,
Eye love you,
Unieboek, Bussum, 1977, 158 blz., geïll.

De Fransman Félix Nadar, een pseudoniem van Félix Tournachon (1820-1910), was één van de eerste portretfotografen. Aanvankelijk begonnen als illustrator en cartoonist, raakte hij toevallig in de fotografie verzeild. Al vlug was hij een gevestigde en veel gevraagde naam in het Parijse mondaine wereldje, en kon hij alzo de meeste persoonlijkheden van zijn tijd op de gevoelige plaat vastleggen. Daartoe behoren Baudelaire, Doré, Rossini, Dumas, Proudhon, Bakunin, Berlioz, Verdi, Hugo, Zola, Léopold I en II... Het is vooral dankzij Nadar dat deze persoonlijkheden ons ook visueel zijn bijgebleven.

In tegenstelling tot zijn collega-fotografen wilde hij zijn modellen zo natuurlijk mogelijk afbeelden, zonder veel poses of franjes. Daardoor slaagde Nadar erin het karakteristieke van ieder personage op de voorgrond te plaatsen.

Dat is ook de bedoeling van de Nederlandse globetrotter Ed Van Der Elsen, die een selectie maakt van enkele op zijn zwerftochten geschoten plaatjes. Van Der Elsen laat in zijn boek honderd lachende, werkende, strijdende, lijdende mensen zien; mensen in een onrechtvaardige en uitzichtloze situatie. Elke foto spreekt voor zichzelf en overtuigt meer dan tientallen oubollige frazen.

J.S.

Gisèle FREUND,
Photographie und Gesellschaft,
Rogner & Bernhard, München, 1976, 253 blz., geïll.

Gisèle Freunds in 1936 gepubliceerde doctoraatsthesis 'Fotografie en de burgerlijke maatschappij' wordt algemeen beschouwd als het eerste cultuurhistorisch standaardwerk over de fotografie. Dit boek, dat oorspronkelijk in het Frans verscheen bij Seuil-Paris in 1974, is een verkorte en bewerkte versie van haar thesis. In deze Duitse uitgave werden enkele illustraties aangepast.

Als studente van Adorno en Horkheimer en volgeling van Walter Benjamin situeert ze de fotografie als een artistiek uitdrukkingsmiddel in concrete relatie tot haar historisch en politiek tijds kader. Hierbij toont ze aan dat het individuele portret verdrongen is door de collectieve afbeelding onder invloed van de opkomende persfotografie. De door haar vooral in het weekblad Life ontwikkelde reportage-stijl, die erop neerkwam typische opnamen zo te ordenen dat ze reeds een interpretatie bevatten, maakte school in vele weekbladen en tijdschriften.

J.S.

COMMUNICATIEFILOSOFIE

Hans-Georg GADAMER und Gottfried BOEHM (Hrsg.),

Seminar : Philosophische Hermeneutik.

Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft 144, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1976, 339 blz.

Dat men in het communicatieproces niet zelden moeilijkheden heeft om te weten te komen wat er nu juist bedoeld werd, hoe men bepaalde uitspraken dient te interpreteren, wat de communicator precies wou zeggen... is een feit. Gelukkig is er een discipline die van «Verstehen und Auslegung» een regelrechte kunst en methode heeft gemaakt: de hermeneutiek. Voor allen die wensen terug te vinden wat verloren dreigt te gaan (nl. de Authentieke Boodschap) is de hermeneutiek dan ook een veilig toevluchtsoord.

In dit boek schetsen de samenstellers de geschiedenis van de moderne hermeneutiek aan de hand van een aantal teksten. De theologische en juridische hermeneutiek wordt hierbij gezien als de voorgeschiedenis van de romantische hermeneutiek (Schleiermacher) en van de school van Dilthey. De moderne filosofische hermeneutiek wordt vertegenwoordigd door teksten van Heidegger, Lipps en Gadamer zelf, die tevens voor een inleiding zorgde.

L.V.P.

Gary CRONKHITE,

Communication and Awareness,

Cummings Publishing Company, Menlo Park, California, 1976, 404 blz.

De uitgangstelling van dit boek is dat de ideologische evolutie van levensbelang is voor het voortbestaan van de mensheid. Iedere vorm van communicatie die het bewustzijn van de participanten tracht te omzeilen, die m.a.w. maakt dat de mensen beslissingen nemen onbewust van de basis en het mechanisme van waaruit ze genomen worden, blokkeert bovengenoemde evolutie en is dus te verwerpen. Het boek tracht dan ook een generatie van mensen te vormen die zich bewust zijn van wat er gebeurt wanneer er gecommuniceerd wordt. Voorgesteld als een tekstboek bij een «Inleiding op de Algemene Communicatiewetenschap», is het werk van Cronkhite zeer mooi en aangenaam om lezen uitgegeven.

L.V.P.

Martin JAY,

Dialektische Phantasie,

S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1976, 435 blz.

Martin JAY,

De dialektische verbeelding. Een geschiedenis van de Frankfurter Schule en het Institut für Sozialforschung 1923-1950, Ambo, Baarn, 1977, 437 blz.

De Frankfurter Schule heeft een wezenlijke bijdrage geleverd tot het twintigste-eeuwse denken. Mensen als Herbert Marcuse, Walter Benjamin, Max Horkheimer, Theodor Adorno e.a. hebben met hun veelzijdige en kritische theorievorming de hedendaagse wetenschapsbeoefening fun-

damenteel beïnvloed. Centraal bij hen stond de idee dat elke wetenschappelijke discipline, zowel op theoretisch als empirisch vlak, in haar maatschappelijke context en in haar totaliteit diende gepaast en onderzocht.

Daarom hebben ze de meeste politieke en theoretische vragen van de westerse cultuur behandeld: het verband tussen marxisme en de klassieke Duitse filosofie, de relatie tot de eigentijdse burgerlijke filosofische richtingen, de invloed van de psycho-analyse, het probleem van het individu en de maatschappij, de analyse van het nazisme en het stalinisme, technologie en arbeid, en de cultuurindustrie. Hun analyses van de massacultuur hebben een belangrijke rol gespeeld in tal van massacommunicatieve discussies.

Al deze onderwerpen en denkbeelden worden door Martin Jay in zijn geschiedenis van de Frankfurter Schule behandeld. Volgens Jay is de Frankfurter Schule een zuiver voorbeeld van het dilemma van de linkse intellectueel. Omdat de aanhangers van de Frankfurter Schule principieel weigerden hun theoretische integriteit te compromitteren en tegelijkertijd hopeloos zochten naar een maatschappelijke praxis om hun ideeën te veruitwendigen, waren ze in feite de voorlopers van de latere generatie geëngageerde intellectuelen, die poogden hun ivoren toren te verlaten en aansluiting zochten met de revolutionaire krachten van het volk, maar ontmoedigd beruften in een eendeloze zelfkritiek. Dat hun theorie gloeiend actueel blijft, wordt in het voorwoord bij de Duitse editie nog eens extra benadrukt.

VIDEO

J.F. ROBINSON & P.H. BEARDS,

Using videotape,

Focal Press, Londen, 1976, 163 blz., geïll.

In de reeks «Media Manuals» is dit werk bedoeld als handleiding voor de toekomstige gebruikers van video-apparaat.

Te weinig aandacht wordt besteed aan de vele mogelijkheden die video kan bieden. De nadruk ligt veel meer op het technisch functioneren van de video-apparaat, waardoor voor de niet-ingewijden na het lezen van dit boek nog vele vragen onopgelost zullen blijven.

K.H.

THEATER

Hans DAIBER,

Deutsches Theater seit 1945,

Philipp Reclam, Stuttgart, 1976, 428 blz., geïll.

Günther RUHLE,

Theater in unserer Zeit,

Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1976, 320 blz., geïll.

Het is de bedoeling van Hans Daiber een overzicht te bieden van dertig jaar duitstalig theater (zowel in de BRD, de DDR, Oostenrijk als Zwitserland). Dit boek is dan ook belangrijk omwille van zijn

documentaire waarde, maar daarnaast vertoont het heel wat gebreken. In de eerste plaats omvat 'theater' voor Daiber toneel, opera, musical of muziektheater en ballet, maar sluit hij het cabaret - een voor het Duitse taalgebied toch wel belangrijk theatergenre - uit. Verder heeft zijn analyse weinig diepgang en raakt hij veelal in anecdotes verstrikt. Daarmee samenhangend wordt het theater nergens maatschappelijk gesitueerd. Vooral in zijn behandeling van het DDR-theater is dit opvallend. Alhoewel deze bezwaren vrij fundamenteel zijn, is het hoofdstuk over de denazificatie en de situering van de overgang tussen absurd theater en naturalisme toch lezenswaard.

Deze bezwaren gelden niet voor Rühles werk. Hij gaat ervan uit dat de theatergeschiedenis te dikwijls een opsomming van namen en data blijft, en dat dit feitenmateriaal te weinig historisch en maatschappelijk geduid wordt. In een aantal essays geeft hij de evolutie van het theater in de Weimar-republiek en het Derde Rijk, en wil hij komen tot een eerste analyse van de naoorlogse theatergeschiedenis.

J.S.

BEWUSTZIJNSINDUSTRIE

Frans CRONE en Piet DE KROON (red.),

Bewustzijnsindustrie,

Studium Generale van de Rijksuniversiteit Utrecht, 1976, 259 blz.

Naast de onvermijdelijke 'klassiekers' van de bewustzijnsindustrie (Adorno, Enzensberger en in mindere mate Schiller) zijn in dit verzamelwerk een aantal praktische analyses opgenomen. Achtereenvolgens komen aan bod: een onderzoek naar de bewustzijnsindustrie in Nederland, de beleidsnota van CRM over de concentratie in de Nederlandse pers, een doorlichting van de mediamultinational VNU, bijdragen over de uitgeverwereld, de ideologische functie van het stripverhaal, de functies en dysfuncties van de televisie, een kritische doorlichting van de film in economische en ideologische zin, een onderzoek naar de toekomstmogelijkheden van het alternatieve filmcircuit, en tot slot een aantal kritieken op de warenesthetiek. Deze bundel vormt een interessante inleiding op het fenomeen van de bewustzijnsindustrie en is dan ook warm aanbevolen.

J.S.

Herbert I. SCHILLER,

Die Bewusstseins-Manager. Medienindustrie der USA, Struktur und Einfluss,

Carl Hanser Verlag, München, 1976, 228 blz.

Het is H.I. Schillers grote verdienste dat hij, zowel theoretisch als empirisch, heeft aangetoond dat de technologische vooruitgang van de communicatiemediën de informatie- en cultuurkloof niet heeft overbrugd, maar dat daarentegen de kwantiteit aan dysfunctionele en gemanipuleerde items aanzienlijk vergroot is. Informatie en cultuur zijn in handen gekomen van het 'militair-industrieel complex', dat ge-

- training
- bewaking
- controle

met

C.C.T.V.

Alle inlichtingen bij
VIDEO - P.A. - AUDIO
VERKOOP - VERHUUR

LUVOX

Herentalse Baan 122 - 130
2100 Deurne
Tel. (031) 22 00 22

bruikbaar van het Ministerie van Defensie en de nationale bureaucratie om de bestaande structuren te bestendigen en internationaal uit te bouwen. De massamedia, verpersoonlijkt door de bewustzijnsmanagers, dienen deze maatschappelijke ontwikkeling aan de hand van een aantal mythen en manipulatietechnieken ideologisch te rechtvaardigen en zijn terzelfdertijd het belangrijkste middel tot sociale en politieke controle. Schiller hoopt dat de 'knowledge workers', de professionele werkers in de bewustzijnsindustrie - in samenhang met de economisch-technologische ontwikkelingen - de media in een democratische en socialiserende richting kunnen ombuigen.

Dit boek, dat de vertaling is van het reeds in 1973 verschenen 'Mind Managers', is een poging om de theorieën van de Frankfurters en H.M. Enzensberger op het vlak van de beïnvloeding en controle via de massamedia socio-economisch te bestuderen en kan beschouwd worden als een basiswerk bij het onderzoek naar de monopolisering en commercialisering van het (Amerikaanse) bewustzijn.

J.S.

H.C.M. MICHIELSE,

Kultuur als instrument van de heersende macht,

Tjeenk Willink, Groningen, 1973, 149 blz. Joost SMIERS,

Cultuur in Nederland. 1945-1955,

SUN, Nijmegen, 1977, 324 blz., geïll.

Hendrik DE MAN,

Massificatie en cultuurverval,

Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen, 1976, 405 blz.

Als belangrijkste ontwikkelingen in de verschijningsvorm van het kapitalisme noemt Michielse de toenemende concentratie, de toenemende invloed van de staat en de gewedigde toename van de productie en consumptie van materiële goederen. Maar ook in de wereld van de cultuur zijn dezelfde symptomen merkbaar. Ook hier vindt een geweldige concentratie en monopolievorming plaats, gaat de overheid zich steeds actiever met het culturele leven bemoeien, en neemt de consumptie van vluchtige culturele goederen hand over hand toe.

Tot dezelfde theoretische conclusies komt Smiers in zijn overvloedig gedocumenteerd — maar tevens gecontesteerd — overzicht van de Nederlandse naoorlogse cultuurpolitiek. Hij stelt vast dat de grondwettelijke vrijheid van meningsuiting in de cultuurpolitiek allermindst gewaarborgd is. De meeste partijen, ook de sociaal-democratische, vertrekken van een burgerlijk of elitair cultuuropvatting die een grondig cultuurpessimisme tot gevolg heeft.

Dit verwijt kan ook gemaakt worden aan het adres van De Man in zijn wel erg negatieve kijk op de westerse cultuur. Walter De Brock stelt in een uitgebreid voorwoord dat De Mans visie in zijn historisch kader dient geplaatst (het boek dateert van 1951) en sterk moet gerelativeerd worden nu de massamedia een ge-diversifieerd programmapakket aanbieden. Dit laatste durven we sterk betwijfelen. Eerder dient De Mans pessimistische kijk

verklaard door zijn vasthouden aan een burgerlijk cultuurbegrip en zijn paternalistisch neerkijken op de volkse cultuur. Elke ware cultuurpolitiek dient echter een onderdeel te vormen van de strijd voor een verdergaande democratisering van het maatschappelijk leven.

Terzijde mag de omvangrijke bibliografie van H. De Man vermeld, samengesteld door W. Steenhout, die een onontbeerlijk werkinstrument is voor al wie nader wil kennismaken met De Mans ideeën.

J.S.

VROUW EN MEDIA

Clare B. FISCHER, Betsy BRENNEMAN, Anne M. BENNETT, eds.,

Women in a Strange Land. Search for a New Image,

Fortress Press, Philadelphia, 1975, 133 blz.

De evoluerende positie van de vrouw in de samenleving wordt bestudeerd vanuit diverse wetenschappelijke disciplines. Dit boek vormt een nieuwe bijdrage: een benadering van de problematiek in haar diverse aspecten — zoals de huishoudelijke rol van de vrouw, het zoeken naar een nieuwe identiteit, seksualiteit en reproductie — vanuit het theologische standpunt.

M.C.

Letha SCANZONI en Nancy HARDESTY,

All we're meant to be. A Biblical Approach to Women's Liberation,

Word Books, Publisher, Waco, Texas, 1974, 255 blz.

Een poging tot analyse van de rol van de vrouw vanuit een christelijk perspectief.

M.C.

Bundesminister für Jugend, Familie und Gesundheit, Hrsg.,

Die Darstellung der Frau und die Behandlung von Frauenfragen im Fernsehen,

Eine empirische Untersuchung einer Forschungsgruppe der Universität Münster unter Leitung von Professor Dr. Erich Küchenhoff,

Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, 1975, 291 blz.

Een inhoudsanalyse van het beeld van de vrouw en de behandeling van de specifieke situatie van de vrouw in fictionele, documentaire en informatie-uitzendingen op de West-Duitse televisie. De problematiek wordt gesitueerd in de ruime context van de sociale realiteit. De resultaten van de studie wijzen op een kwantitatief en kwalitatief vertekend vrouwbeeld, dat twee typen tegenover elkaar stelt: enerzijds de huisvrouw/moeder, anderzijds de jonge, mooie, onafhankelijke vrouw. Problemen van vrouwenarbeid komen niet aan bod, en een kritische benadering van de situatie van de vrouw wordt totaal verwaarloosd. De omroepstructuren weerspiegelen eveneens discriminatie tegenover de vrouw. Vrouwen werkzaam in de omroep krijgen op professioneel vlak niet dezelfde kansen als hun mannelijke collega's. Deze conclusies liggen in de lijn van de bevindingen van

Amerikaanse onderzoekers die de discriminatie en het ongunstige vrouwbeeld in de Amerikaanse massamedia aan de kaak stellen.

M.C.

Rosemary SCOTT,

The Female Consumer,

Associated Business Programmes, Londen, 1976, 352 blz.

Gebaseerd op uitgebreid onderzoek en literatuurstudie, opent dit document een nieuw perspectief op de vrouwelijke consument en de diverse factoren, die haar koopgedrag bepalen en beïnvloeden. De bestaande marketing-onderzoekstechnieken, die uitgaan van een traditionele, verouderde visie op de vrouw en haar positie in het gezin en de samenleving worden aan een grondige, gefundeerde kritiek onderworpen. Alternatieve benaderingswijzen, die rekening houden met de veranderde en veranderende situatie en levenswijze van de moderne vrouw, worden geformuleerd. Een onontbeerlijk referentiewerk voor marketing- en reclamemensen, die een inzicht willen krijgen in de veelzijdige facetten van het vrouwelijke consumptiegedrag.

M.C.

Claire JOHNSTON,

The Work of Dorothy Arzner,

British Film Institute, Londen, 1975, 34 blz.

Claire JOHNSTON,

Notes on Women's Cinema,

Society for Education in Film and Television, Londen, 1973, 40 blz.

Alice GUY,

Autobiographie d'une pionnière du Cinéma (1873-1968),

Denoël, Paris, 1976, 236 blz.

Sinds enkele jaren is het thema 'vrouw en film' via het feminisme in de filmstudie geïntroduceerd. Daarbij is belangrijk dat men zich niet beperkt tot studies over 'het beeld van de vrouw in...', maar dat de nieuwe eisen vanuit het feminisme getoetst worden aan de films door vrouwen gerealiseerd. Arzner, werkzaam in Hollywood tussen 1927 en 1943, realiseerde 17 films. Alice Guy, realiseerde en produceerde films in Frankrijk en de States, o.m. voor Gaumont (tussen 1897 en 1907). Haar herinneringen uit deze periode werden nu uitgegeven. In de 'Notes on Women's Cinema' werden tenslotte een viertal bijdragen gebundeld, waaronder een interview met Nelly Kaplan.

D.L.

CULTUURPOLITIEK

Horst HOLZER,

Massenkommunikation und Demokratie in der Bundesrepublik Deutschland

Leske Verlag, Opladen, 1969, 92 blz.

Gerhard GLEISSBERG, u.a.,

Zu Pressekonzentration und Meinungsmannipulation,

Verlag Marxistische Blätter, Frankfurt/Main, 1972, 202 blz.

Jürgen ALBERTS, **Massenpresse als Ideologiefabrik. Am Beispiel «Bild»**, Athenäum Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt/Main, 1972, 153 blz.

Helmut H. DIEDERICHS, **Konzentration in den Massenmedien. Systematischer Überblick zur Situation in der BRD**, Carl Hanser Verlag, München, 1973, 247 blz.

Het gaat niet meer op om de concentratiebeweging enkel in de perssector te situeren, zonder deze in samenhang met andere massamedia te beschouwen. Deze spectrumverruiming impliceert ook een herdefiniëring en herclassering van de concentratiefenomenen. Vandaar dat de bestaande concentratie-onderzoekingen te veel in een statistische eendimensionaliteit blijven steken.

Elke onderzoeker ziet zich voor deze problemen geplaatst. Deze dwingen hem tot een theoretisch herdenken van zijn ideologisch kader en tot een praktisch herwerken van zijn analysemodel. Alle geciteerde werken trachten vanuit dit oogpunt de Westduitse mediacontext te benaderen. Holzer gaat vooral in op de wisselwerking tussen massacommunicatie en democratie en analyseert de informatieve en onderhoudende mediaboodschappen op hun ideologische betekenis. De door Gleissberg verzamelde artikels trachten de tegenstelling tussen het postulaat van de persvrijheid en de realiteit van de kapitalistische produktieverhoudingen in het perswezen duidelijk te tekenen. Alberts maakt, naast een korte historische schets van het ontstaan der massapers, een uitgebreide analyse van de «Bild-Zeitung». Diederichs boek is waarschijnlijk het meest systematische en beste overzicht van de Westduitse mediaconcentratie. Zijn bijdrage is niet alleen vanuit analytisch, maar ook vanuit theoretisch standpunt fundamenteel bij de bestudering van de concentratietendens.

In Media-Perspektiven (nr. 5/77) heeft hij zijn cijfergegevens tot 1976 ge-actualiseerd. De door Prokop in een nawoord bij Diederichs boek geponeerde theses schetsen o.i. de veranderende media- en concentratie-reëliteit uitstekend:

1. Het probleem van een toename der mediaconcentratie ligt (a) in de daarmee samenhangende versterking van een bureaucratische controle, (b) in de daarmee verminderende sociale, politieke en esthetische kwaliteit van de producten, en (c) in de daaruit resulterende selectieve opname van de behoeften der ontvangers.
2. Concentratie betekent het ondergeschikt maken van journalisten, kunstenaars en technici aan de economische markt-wetten.
3. Concentratie brengt de uitschakeling van de kleinere aanbieders, die voor beperktere doelgroepen produceren, met zich.
4. De producten dienen, naar inhoud en vorm, een abstract, formalistisch en niet-gespecialiseerd karakter aan te nemen om de universele gebruiks- en

marktwaarde te vergroten.

5. De massacultuur biedt vervreemde, fetischachtige totaalbelevissen waarin eenieder zich terugvindt en goed voelt.
6. In plaats van de ontwikkeling van sociale, politieke en kritische reflexie te stimuleren, wordt systematisch elke fantasie en spontaneïteit onderdrukt.
7. Alleen de grote concerns zijn bij machte, dankzij hun technische uitrustingsgoederen, een voortdurende en regressieve onderdrukking van het bewustzijn te behouden.

J.S.

C.A. VAN PEURSEN, **Cultuur in stroomversnelling**, Elsevier, Amsterdam, 1975, 231 blz., geïll.

Dit boek is een vereenvoudigde en herwerkte uitgave van «Strategie van de cultuur». Van Peursen ziet drie stadia in de ontwikkeling van de cultuur: het mythische, waar de mens nog opgaat in de wereld die hem omringt; het ontologische, waar de mens afstand gaat nemen tot de omringende natuur en tot zichzelf; het functionele, waar de mens oog krijgt voor de relaties om zo te trachten de traditionele gegevens op nieuwe wijze te benaderen. Elke fase staat niet hoger dan de vorige, negatieve en positieve tendensen zijn in elk stadium aanwezig. Men moet zijn drie fases zien als een soort 'flash-back'; een terugblik in het verleden om het heden juist te verklaren. Hij beschouwt zijn model dan ook als een mogelijke strategie voor een cultuurbeleid, waarin heel wat elementen van de cybernetica, de systeemtheorie en de informatietechniek worden verwerkt.

J.S.

Autorenkollektief Frankfurt, **Probleme sozialistischer Kulturpolitik, am Beispiel DDR**, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1974, 236 blz.

Wolfram SCHLENKER, **Das «Kulturelle Erbe» in der DDR**, Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, 1977, 260 blz.

Helmut FISCHBECK, **Literaturpolitik und Literaturkritik in der DDR**, Verlag Moritz, Diesterweg, Frankfurt am Main, 1976, 133 blz.

Dieter SCHLENSTEDT, Brigitte BURMEISTER, Ilse IDZIKOWSKI, Dieter KLICHE, (Hrsg.), **Funktion der Literatur**, Akademie Verlag, Berlin, 1975, 427 blz.

Eva KAUFMANN und Hans KAUFMANN, **Erwartung und Angebot, Studien zum gegenwärtigen Verhältnis von Literatur und Gesellschaft in der DDR**, Akademie Verlag, Berlin, 1976, 238 blz.

Eberhard RÖHNER, **Politik und Literatur**, Dietz Verlag, Berlin, 1976, 105 blz.

Christa ZIERMANN, edgar DREFENSTEDT,

Werner JEHSER, **Die geistige Kultur der sozialistischen Gesellschaft**, Dietz Verlag, Berlin, 1976, 336 blz.

Hans KOCH, **Kulturpolitik in der Deutschen Demokratischen Republik**, Dietz Verlag, Berlin, 1976, 111 blz.

Een bestudering van de socialistische cultuurpolitiek der DDR is interessant omdat men steeds een vergelijking kan maken (en maakt) met haar tegenhanger, de Bondsrepubliek. Beide landen hebben immers tot 1945 dezelfde historische en cultureel-maatschappelijke achtergrond. Het is slechts na de val van het nazisme dat de DDR principieel gekozen heeft voor een socialistische koers, terwijl de Bondsrepubliek in de armen van het «Vrije Westen» gevallen is.

Na een antifascistische en democratische fase, kan men stellen dat de DDR momenteel aan de opbouw van het socialisme begonnen is, ook op cultuurpolitiek vlak. Hierbij staan drie principes centraal:

1. Het afbeelden van een aan de concrete realiteit en aan het socialistisch ideaal beantwoordende culturele levenswijze, en dit in alle levenssferen;
2. Het scheppen van algemeen ontwikkelde persoonlijkheden, die ook actief aan het maatschappelijk leven meewerken;
3. Het bestuderen, overnemen, ontwikkelen en stimuleren van verschillende voor het socialisme karakteristieke materiële, intellectuele, ethische en esthetische waarden in de cultuur.

De eerste twee geciteerde boeken houden zich vooral met de maatschappelijke achtergronden van deze cultuurpolitieke strategie bezig; Fischbeck benadert de cultuurpolitieke etappes m.b.t. de literatuur, terwijl Schlenstedt e.a., Eva en Hans Kaufmann, en Röhner zich meer met de directe relatie tussen literatuur en politiek inlaten.

Praktische informatie, inclusief cijfergegevens, over de verschillende vormen van passieve (voordrachten, bibliotheken, toneel, bioscoop, musea, radio en TV...) en actieve (sport, toerisme, hobbyclubs...) cultuurpolitiek, vindt men bij Koch, Ziermann, Drefenstedt en Jehser.

J.S.

POLITIEK LIED

Thomas ROTHSCILD (Hrsg.), **Wolf Biermann. Liedermacher und Sozialist**, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg, 1976, 251 blz.

Andreas W. MYTZE (Hrsg.), **Über Wolf Biermann**, Europäische Ideen, Berlin, Sonderheft 1977, 166 blz.

Peter ROOS (Hrsg.), **Exil. Die Ausbürgerung Wolf Biermanns aus der DDR**, Kiepenheuer & Witsch, Köln, 1977, 319 blz.

XX,
Nous avons pour habitude de participer à la réflexion sur la chose publique,
Panorama, Berlin, z.j. (1977), 27 blz.

Wolf BIERMANN,
Nachlass 1,
Kiepenheuer & Witsch, Köln, 1977, 479 blz.

Wolf BIERMANN,
Voor mijn kameraden,
Van Genneep, amsterdam, 1977, 93 blz.

De uitwijzing uit de DDR van de liedjesmaker Wolf Biermann heeft in het westen heel wat stof doen opwaaien. Weinigen echter hebben zich de moeite getroost om de problematiek diepgaand te bestuderen. Er zijn nochtans voldoende werken op de markt die een gefundeerd en realistisch oordeel mogelijk maken.

De door Thomas Rotschild samengestelde bundel poogt een artistieke evaluatie van Biermanns werk te geven. Dit boek verscheen reeds voor Biermanns uitwijzing en bevat een vrijwel volledige bibliografie van alle door en over Biermann geschreven werken en artikels, evenals zijn discografie. Een overzicht van alle opinies en commentaren over de 'affaire' Biermann vindt men in het Sonderheft van Europäische Ideen en in de door Peter Roos samengestelde en door Günter Wallraff ingeleide dokumentatie. Dit laatste werk gaat ook uitgebreid in op de rol van de massamedia bij dit alles. Het officiële DDR-standpunt en de anti-Biermann reacties kan men lezen in 'Nous avons pour habitude...'

Alle door Biermann geschreven gedichten en liedjesteksten zijn gebundeld in het verzamelwerk Nachlass 1. Een bloemlezing hiervan is uitstekend vertaald door Ernst van Altena.

J.S.

FILM

Tino BALIO,
United Artists,
University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1976, 323 blz.

John Douglas EAMES,
The MGM Story,
Crown, New York, 1976, 400 blz.

Twee verschillende manieren om een produktie-maatschappij te bestuderen. Eames stelde een fotoboek samen waarin elke door MGM geproduceerde film met een korte tekst wordt gesitueerd en met een foto wordt geïllustreerd. Per jaar gerangschikt worden ook de belangrijkste feiten van die 12 maanden in en buiten de film-business vermeld. Een index maakt het geheel bruikbaar. Het is jammer dat in dit imposante naslagwerk geen generiek van iedere film is opgenomen, zodat het niet

mogelijk is aan de hand van dit boek een gedetailleerd overzicht te hebben van het MGM-personeel. Balio beschrijft de geschiedenis van de produktie-maatschappij United Artists en heeft daarbij vooral oog voor organisatorische en financiële aspecten. In enkele annexen worden de UA-produkties en hun financiële carrière beschreven. Met een index en geïllustreerd.

D.L.

Robert PARRISH,
Growing up in Hollywood,
Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1976, 229 blz.

Jesse L. LASKY, Jr.
Whatever Happened to Hollywood,
Funk & Wagnalls, New York, 1975, 349 blz.

Memoires uit Hollywood belichten de filmstad, haar milieu, werkomstandigheden en mentaliteit, kortom de Hollywoodcultuur, van binnenuit. Dat maakt ze telkens opnieuw leerrijk en fascinerend. Lasky - zoon van één der pionierende filmproducenten van het eerste uur - beschrijft wat het is, zoon te zijn van één der groten in de filmstad. Parrish, die in Hollywood werkte als 'child star' en later als monteur en regisseur, heeft weer een heel ander Hollywood gezien. Beide boeken zijn geïllustreerd en hebben een index.

D.L.

Peter HANDKE,
Falsche Bewegung,
Suhrkamp, Frankfurt, 1975, 81 blz.

Alexander KLUGE,
Gelegenheitsarbeit einer Sklavin,
Suhrkamp, Frankfurt, 1975, 251 blz.

Het filmscenario van twee belangrijke Duitse films. Wenders verfilmde de tekst van Handke, Kluge het eigen scenario. Handke schreef geen «echt» scenario, maar een opeenvolging van éénninnige beelden, toestanden, handelingen en niet-handelingen, die helemaal in het verlengde liggen van zijn romans. In het boek van Kluge worden drie scenario's afgedrukt, die evenzovele stadia zijn van het filmconcept. Een hoofdstuk van theoretische aard over film-realisme sluit het boek af.

D.L.

Françoise SAGAN en Ghislain DUSSART,
Brigitte Bardot,
Elsevier, Brussel, 1976.

Dit bij Flammarion uitgegeven en nu in Nederlandse vertaling beschikbare fotoboek, mag gelden als een nieuw 'optreden' van de Franse filmster, die zich al lang niet meer beperkt tot het filmmedium, maar ook platen en televisie als haar terrein heeft uitgekozen en daar tenslotte ook het fotoboek als medium aan heeft toegevoegd. Sagan schreef er een tekst vol sympathie bij, die echter nogal in oppositie staat tot het 'regiewerk' van fotograaf Dussart, die er een heel modieus-modernistische stijl opna houdt, boordevol effecten. Het is een heel kitscherig fotoboek geworden, dat geen

moment kan tippen aan de fotoreportages die bijvoorbeeld van Monroe werden gemaakt.

D.L.

James PARISH,
Film Directors Guide: Western Europe,
The Scarecrow Press, Inc., Metuchen, 1976, 292 blz.

In navolging van zijn compendium over de Amerikaanse filmregisseurs is Parish met dit volume erin geslaagd een vrij handig en vrij volledig naslagwerk over de West-europese cineasten op de markt te brengen.

K.H.

Liv ULLMANN,
Wandlungen,
Scherz, Bern, 1976, 296 blz.

In dit boek vertelt de hoofdrolspeelster uit o.a. 'Persona', 'Kreten en gefluister', 'Scènes uit een huwelijksleven' en 'Van aangezicht tot aangezicht' vooral over haar beroepsleven, over haar vijfjarig huwelijk met Ingmar Bergman en over hun dochter Linn. Waar ze het over haar artistieke carrière heeft, blijven ons haar liefdehaatverhouding voor film en toneel en haar bewondering voor Bergmans fascinerende cameratechniek bij. De beschrijving van haar samenleven met Bergman - hij komt voornamelijk neurotisch en egoïstisch over - is minder interessant. Eerlijk is ze in haar relatie tot haar dochtertje Linn dat veruit de meeste aandacht krijgt. Verder stelt ze, weliswaar op een eenvoudige en subtiele wijze, heel wat mannelijke en conservatieve vooroordelen in vraag. Vandaar dat deze autobiografie, ondanks de minder geslaagde stilistische conceptie, een boeiend getuigenis is geworden van één van de grootste heden-daagse actrices.

J.S.

Hans G. PFLAUM & Rainer W. FASSBINDER,
Das bisschen Realität, das ich brauch Wie Filme entstehen,
Carl Hanser Verlag, München, 1976, 164 blz.

Aan de hand van drie recente films van Rainer Werner Fassbinder, 'Ich wil die nur, dass ihr mich liebt', 'Satansbrat' en 'Chinesisches Roulette' tracht de auteur een beeld te schetsen van de verschillende fasen van het filmproductieproces. Voornamelijk via gesprekken met de medewerkers van Fassbinder wordt het ganse filmproductiegebeuren van scenario tot montage voor de lezer duidelijk gemaakt.

K.F.

James BALDWIN,
Teufelswerk; Betrachtungen zur Rolle Farbigen im Film,
Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek i Hamburg, 1977, 112 blz.

In zijn autobiografie poogt Baldwin, zwarte journalist in de VS, de lezer een idee te geven van het beeld dat bla

Amerika zich gevormd heeft over de zwarte minderheid. Dit beeld wordt gemeten en getoetst aan de clichés waarmee 'Hollywood' steeds maar de manipulatie van het bioscooppubliek voor ogen heeft'. De auteur eindigt met te stellen dat de zwarte minderheid in Amerika geen Exorcistfilms nodig heeft, omdat zij in het bestaande systeem dagelijks met de duivel geconfronteerd wordt.

K.H.

Allan CASEBIER,
Film Appreciation,
Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York, 1976, 207 blz. geïll.

De auteur van dit boek tracht de lezer uit te leggen welke elementen in overweging moeten genomen worden om op een cinefiele manier films te appreciëren. Film is volgens Casebier niet meer dan de som van zijn visuele en auditieve kwaliteiten. Een esthetische evaluatie kan enkel gebaseerd zijn op hetgeen te bekijken en te beluisteren is bij het vertonen van een film.

Aan de hand van talrijke filmscènes en filmshots wil hij de lezer duidelijk maken welke functies en effecten door het hele gamma van audiovisuele elementen in de film (kleur, camerapositie- en beweging, montage, mise-en-scène, dialoog, muziek...) kunnen bereikt worden. In zulk appreciatieproces speelt de filmkritiek eveneens een belangrijke rol. Op de vraag of de film al dan niet een weergave moet zijn van de realiteit geeft Casebier een antwoord door de filmtheorieën van Eisenstein, Bazin, en Arnheim tegen mekaar af te wegen.

Het filmesthetische komt in dit werk behoorlijk aan zijn trekken. Jammer dat de diverse elementen zonder veel diepgang behandeld worden.

K.H.

Jürgen SCHWALM und Peter WETTERAU,
Politische Arbeit mit Film,
Damnitz Verlag, München, 1976, 109 blz.
Eenieder die film wil aanwenden in vormingswerk en onderwijs vindt in dit boek heel wat praktische informatie en nuttige inlichtingen. Kort en bondig worden de verschillende punten opgesomd die van belang zijn bij het inrichten van een filmvoorstelling. De concrete verwijzingen (adressen, catalogi...) blijven evenwel tot Duitsland beperkt.

J.S.

Joe ADAMSON,
Groucho, Harpo, Chico and sometimes Zeppo,
Coronet Books, Londen, 1976, 464 blz., geïll.

Een vlot geschreven en rijkelijk geïllustreerde retrospectieve over het leven en werk van deze filmkomiekers uit het Hollywood van de jaren derig.

K.H.

John BROSANAN,
The Magic. The story of special effects in the cinema,

New American Library, New York, 1976, 302 blz., geïll.

Aan de rol van de 'special effects men', een al te vaak miskende groep binnen het filmproductieproces, werd tot nu toe erg weinig aandacht besteed. Dit boek laat de lezer nader kennis maken met een procédé dat zo oud is als de filmindustrie zelf. In de periode van de stomme film bestonden de speciale filmeffecten hoofdzakelijk uit de 'trick photography'. Met de komst van de geluidsfilm werd de taak van de 'effects man' erg verzaamd omdat hij er moest voor zorgen dat de film, die uitsluitend binnen de studiomuren werd gerealiseerd, de nodige magische attractiekracht bezat om het publiek te boeien. Wanneer omstreeks 1960 het studiosysteem in Hollywood definitief vervangen wordt door de 'independent'-productiestructuur, gaat men meer de nadruk leggen op de fysische dan op de optische effecten. Dit verklaart meteen de opkomst van de 'stuntmen' (o.a. in de J. Bond-films).

In opeenvolgende hoofdstukken wordt door de auteur dieper ingegaan op het hele gamma van filmeffecttechnieken, die bij diverse filmgenres gebruikt worden. (de Disney animatietechnieken, de procédés gebruikt bij oorlogsfilms, rampenfilms...)

K.H.

Bruce BAHRENBURG,
Der neue King Kong. Das aufregendste Kino-Erlebnis aller Zeiten,
Wilhelm Heyne Verlag, München, 1976, 299 blz., geïll.

Een vlot geschreven verhaal over het ontstaan, de moeilijkheden en problemen bij de verfilming van één der meest legendarische filmklassiekers uit Hollywood.

K.H.

Klaus KINSKI,
Ich bin so wild nach deinen Erdbeermund,
Rogner & Bernhard, 1975, 390 blz. München.

Michèle MORGAN,
Avec ces yeux-là,
Robert Laffont, Paris, 1977, 331 blz.

Acteurs zijn het tegenwoordig aan zichzelf verplicht hun mémoires te publiceren als noodzakelijk onderdeel van hun publiek 'image'. In de reeks 'Véçu' doet na Aumont, Rosay, Negri nu ook Morgan deze onvermijdelijke stap. Weliswaar met de hulp van een 'copywriter', maar het boek ligt er toch. Kinski - die zichzelf graag als een Duitse Villon in de 20ste eeuw voorstelt - kan het zonder 'hulp'. Al zou dat hier wellicht meer dan elders nodig geweest zijn: de auteur-acteur slaat in zijn boek even wild om zich heen als op het scherm.

D.L.

Angelo HUMOUDA en Alessandro COZZANI,
Ragioni di una Proposta,
edizioni Kitab, Torino, 1975, 238 blz.

Karl BROWN,
Adventures with D.W. Griffith,
Da Capo, New York, 1976, 252 blz.

Enkele Italiaanse film-onderzoekers analyseerden 'The Adventures of Dollie' (1908) en beschreven enkele filmhistorische problemen. Eén en ander is niet tot een geheel samengeschreven en wordt door het voorlopige en het vrijblijvende geplaagd. Bovendien is deze studie een erg Italiaanse aanpak van (Amerikaanse) cinema, wat 1) boeiend is, maar 2) voor ons een omweg kan zijn. De onmisbare memoires van Griffiths camera-assistent, Carl Brown, zijn nu in een paperback-editie beschikbaar, waarin ook het fraaie portfolio foto's is behouden. Het boek is van een index voorzien en geeft een unieke kijk op de filmproductie van o.m. Intolerance.

D.L.

Joan MELLEEN,
The Waves at Genji's Door,
Pantheon, New York, 1976, 463 blz.

John GILLET & David WILSON
Ozu, A critical Anthology,
British Film Institute, London, 1976, 42 blz.

'Japan Through its Cinema' is de ondertitel van dit tweede boek van Joan Mellen over Japanse film. Na haar interviewboek 'Voices from the Japanese Cinema' brengt ze nu een thematisch geordend overzicht van de recente Japanse film en van de Japanse problemen die erdoorheen zichtbaar worden. Er zijn hoofdstukken gewijd aan de vrouw en de familie, aan de tweede wereldoorlog en de Japanse identiteit. Een hoofdzakelijk inhoudelijke en thematische studie dus, die zich meer met 'Japanse cultuur' dan met 'film' dreigt bezig te houden. In een gestencilde brochure werden elders gepubliceerde teksten van Milne, Wood, Rosenbaum en Burch over het werk van Ozu gebundeld.

D.L.

Christian METZ,
Semiologie des Films,
Wilhelm Fink Verlag, München, 1972, 329 blz.

Dit is de Duitse vertaling van het eerste deel van Metz' tweedelige bundeling van opstellen onder de titel: «Essais sur la signification au cinéma». Deze vertaling, die ingeleid wordt door een korte uiteenzetting van de Duitse semioloog W.A. Koch over de semiologie, bevat (dus) een tweetal beschouwingen van fenomenologische aard (over de realiteitsindruk van de film en over de narrativiteit) en voorts de inmiddels bekend geworden artikelen over de vraag of de film alleen maar een «langage» is of ook een «langue» (taalsysteem), over «denotatie» in de speelfilm, over de «grote syntagmatische eenheden» van de speelfilm (met een analyse van de film «Adieu Philippe» van Jacques Rozier), en nog een drietal beschouwingen over de moderne filmkunst. Zoals wellicht bekend is, kan ondergetekende Metz in een aantal gedachten niet volgen. Dit neemt niet weg dat deze vroegste bijdragen van Metz tot de film-semiologie getuigen van een serieuze poging van een linguïst om de filmkunde op het niveau van een wetenschappelijke (linguïstische) discipline te brengen.

J.M.P.

Jochen SCHULTE-SASSE,

Die Kritik an der Trivialliteratur seit der Aufklärung,
Wilhelm Fink Verlag, München, 1971, 162 blz.

Dit is een geschiedenis van de esthetische opvattingen ten aanzien van infra- (of extra-) culturele en artistieke uitingen. Sinds de 'Aufklärung' tot het begin der twintigste eeuw wordt deze problematiek gevolgd, met uitvoerige aandacht voor Goethe, Schiller en Moritz. Ook wordt een overzicht der hedendaagse theorieën ten aanzien van kitsch gegeven. Met een index.

D.L.

Seymour REITER,
World Theater,

Horizon Press, New York, 1973, 259 blz.

Met hoofdstukken over Shakespeare en Japans theater, over Beckett en Sanskriet toneel, over middeleeuwse spelen en O'Neill, over Gorki en Sofokles, waagt de auteur zich inderdaad aan 'wereld-theater' zoals het in de titel heet. De studie beperkt zich uitsluitend tot de plot-line van (enkele tientallen) toneelstukken.

D.L.

Cornelis VETH,

De politieke prent in Nederland,
Uitgeverij Heureka, Nieuwkoop, 1976, 105 blz., geïll.

Deze fotografische herdruk van een reeds in 1920 verschenen werk geeft een overzicht van de politieke prent van bij haar ontstaan op het einde van de vijftiende eeuw tot 1918. Veth geeft een tweeledige definitie van de politieke prent. Enerzijds is de politieke prent een 'spotprent', van een speelse geestigheid; anderzijds aan 'zinneprent' die gebruik maakt van een populaire beeldspraak door de politieke prent als een spel voor te stellen. Zolang de karikatuur zich van de gravure bediende, scheerde ze hoge toppen. Pas met de opkomst en de toepassing van de lithografie begin deze eeuw is haar glorie getaand. Dit wil echter niet zeggen dat de politieke prent als kunst heeft gedaan, want «de journalistiek, die haar eens te hulp heeft geroepen, zal haar niet meer kunnen ontberen. In plaats van de publieke opinie te vertolken, deze niet zelden slechts op een afstand volgend, zoals vroeger, loopt zij nu op haar vooruit, leidt haar, en wakkerd haar aan.» Enkele van de belangrijkste exponenten van de Nederlandse politieke karikatuur worden uitvoerig behandeld.

J.S.

Horst DENKLER und Karl PRÜM (Hrsg.),
Die Deutsche Literatur im Dritten Reich,
Reclam Verlag, Stuttgart, 1976, 556 blz.

De fascistische doctrine had tot doel de maatschappelijke en politieke tegenstel-

lingen te versluieren en de impliciete betrachtting van het nationaal-socialisme te legitimeren. Daarom is het nodig om de bestanddelen en functies van de fascistische ideologie bloot te leggen en deze in relatie tot de sociale basis en de maatschappelijke structuur van het nazisme te beschouwen. Een analyse van de literatuur in het Derde Rijk moet dan ook van een interpretatie of theorie van het fascisme uitgaan.

In tegenstelling tot de historische, sociaal-politieke en economische analyses van het nazisme staat de theorievorming op het vlak van literatuur en massamedia nog slechts in haar kinderschoenen. Dit werk mag dan ook beschouwd als een eerste verkennende studie en vormt terzelfdertijd een uitstekende basis voor nader onderzoek. Literatuur wordt hier niet eng opgevat, maar staat voor elk gedrukt medium; er worden zelfs zisprongen gemaakt naar film en omroep. Tevens komt zowel de fascistische als anti-fascistische literatuur aan bod.

J.S.

Georg PLITZ,

Geschichte der Europäischen Karikatur,
VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1976, 328 blz., geïll.

Dit boek, dat aanvangt met een overzicht van de beelddisatie in de middeleeuwen en eindigt met de karikatuur in de socialistische maatschappij, is één van de degelijkste ons bekende basiswerken over de Europese karikatuur. De karikatuur wordt gewoonlijk door alle wetenschappelijke disciplines waar ze zijdelings mee te maken heeft (o.a. de politieke wetenschappen, de cultuur- en kunstgeschiedenis en de communicatiewetenschappen), nogal stiefmoederlijk behandeld. Dit rijk gedocumenteerd en overvloedig geïllustreerd werk kan een eerste aanzet tot herwaardering van de komisch-satirische prent betekenen.

J.S.

Tjeerd BOTTEMA,

Mijn leven,
Lykele Jansma, Buitenpost, 1977, 207 blz., geïll.

Zoals de titel laat vermoeden is dit de rijkelijk geïllustreerde autobiografie van de Fries Tjeerd Bottema, die vooral bekendheid verwierf als illustrator van jeugdboeken, reclametekenaar en karikaturist.

J.S.

Jean LOHISSE,

La communication tribale,
Editions Universitaires, Paris, 1974.

850 verschillende sociale entiteiten en toch 9 beschavingen, 700-1500 talen die tot 16 en zelfs 4 families terug te voeren zijn, enz.: de Afrikaanse beschaving vertoont een etnisch en territoriaal eenheidskarakter in zijn basisstructuur: de stam. De auteur beschrijft het netwerk van sociale communicatie binnen deze maatschappijvorm. Hij vertrekt van het operationeel concept van G. Gerbner: «Informatieve communicatie is een gespecialiseerd cultureel gebeuren, formeel geco-

deerd, symbolisch of representationeel dat in toestanden, relaties, processen tussenkomt op een wijze die direct observeerbaar is.» Interpersoonlijke en bovennatuurlijke communicatie, zegt de auteur, vallen buiten het kader van deze definitie. Niettemin duiken zij steeds opnieuw op. De auteur is er niet in geslaagd dit onderscheid vol te houden.

Zijn antropologische beschrijving werd in een klassiek communicatiemodel ingepast: deel I handelt over de deelnemers: zenders, ontvangers en tussenpersonen; deel II over het kanaal (de communicatiemiddelen) en de codes; deel III over de boodschappen en de situaties waarin ze voorkomen; deel IV over de functies van deze sociale communicatie.

Dit grondig gedocumenteerd, interessant maar ietwat te bondig geschreven boek schetst ons een indringend beeld van de rigide en hiërarchische structuur van een orale cultuur in al haar geleidingen. Het is ook een goede kuur voor al wie bij het begrip «communicatie» maar al te zeer alleen aan massamedia denkt.

De studie pretendeert ook meer te zijn dan een etnografische monografie: uit deze ontleding van de stamstructuur zijn normen en waarden af te leiden die typisch zijn voor de «africanité» of «négritude», zoals Léopold Senghor de zwarte eigenheid definieerde. Deze analyse maakt het ons mogelijk de Afrikaanse roep om «authenticité» beter te begrijpen en maakt ons ook duidelijk dat een democratie naar westers model niet zonder meer door een stamcultuur kan overgenomen worden, wat de huidige situatie in Afrika ook voldoende aantoonst.

F.L.

drukkerij
van der poorten

drukt
boeken en
tijdschriften